

กรอบโครงความคิดและการเคลื่อนไหวของขบวนการต่อต้านโครงการวังหีบ

จังหวัดนครศรีธรรมราช

นิติตา สิริพงศ์ทักษิณ

สาขาวิชาบริหารรัฐกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Corresponding author E-mail: drnithita@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการก่อตัวของขบวนการและสาเหตุการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการวังหีบ และศึกษากระบวนการสร้างกรอบโครงความคิดและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการคงอยู่ที่เข้มแข็งและความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการวังหีบ โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องทั้งเจ้าหน้าที่ภาครัฐและแกนนำชาวบ้านที่คัดค้านโครงการ

ผลการวิจัยพบว่า 1) ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการวังหีบในนามกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำวังหีบก่อตัวขึ้นจากการที่โครงการนี้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและการทำมาหากินของชาวบ้าน โดยมีสาเหตุการเคลื่อนไหวจากการที่หน่วยงานรัฐทำลายความไว้วางใจของชาวบ้านที่มีต่อตัวโครงการทั้งในด้านเนื้อหา ด้านกระบวนการและด้านความสัมพันธ์ 2) ขบวนการได้สร้างกรอบบริณิฉัยปัญหาโดยวินิจฉัยว่าปัญหาที่นำมาสู่การเคลื่อนไหว คือ นโยบายการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชุมชน ปัญหาความไม่เป็นธรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐ ปัญหาโครงสร้างอำนาจการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่ไม่เท่าเทียมกันและปัญหาเรื่องผลประโยชน์ในการดำเนินโครงการวังหีบ กรอบบริณิฉัยดังกล่าวได้นำมาซึ่งกรอบในการเสนอทางออก คือ การนำเสนอทางเลือกอื่น ๆ ในการบริหารจัดการน้ำ และทางออกในการเคลื่อนไหวต่อสู้ โดยประกาศจุดยืนห้ามเข้าพื้นที่เพื่อสำรวจ การสร้างเครือข่ายและการใช้ชุดความรู้เพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับภาครัฐ ส่วนกรอบการจูงใจให้เกิดการเข้าร่วมการเคลื่อนไหวนั้น ได้จูงใจโดยนำถ้อยคำกระตุ้น ได้แก่ “ไม่คุย ไม่เจรจา” พร้อมชูประเด็นค่านิยมความเป็นครอบครัวว่าโครงการนี้จะทำให้ครอบครัวแตกแยก ส่วนเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการคงอยู่ที่เข้มแข็งและความสำเร็จของการเคลื่อนไหวทางสังคม พบว่ามีปัจจัยหลัก ได้แก่ ความเป็นองค์กรที่เข้มแข็ง การปลดปล่อยการตระหนักรู้และโครงสร้างโอกาสทางการเมือง แม้ว่ากลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำวังหีบจะมีทรัพยากรไม่มากนักและมีความคับข้องใจสูงแต่ก็สามารถเคลื่อนไหวจนบรรลุผลสำเร็จได้

คำสำคัญ: กรอบโครงความคิด ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

The Framing and Mobilization of Social Movement against the Wang Hip Project in Nakhon Si Thammarat Province

Nithita Siripongtugsin

Department of Public Administration, Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University

Corresponding author E-mail: drnithita@gmail.com

Abstract

This research aimed to study the formation of the movement and the causes of the mobilization against the Wang Hip project, and to study the framing process and the conditions affecting the sustained strength and the success of the movement against the Wang Hip project. It was qualitative research, with data collected from relevant documents, non-participant observation, and in-depth interviews with the relevant stakeholder groups, comprising both government officials and the villagers' core leaders who opposed the project.

The research found that: 1) The movement against the Wang Hip project, under the name of the Wang Hip Watershed Forest Conservation Group, was formed because this project impacted villagers' ways of life and their livelihoods. The cause of the mobilization lay in state agencies' destruction of the villagers' trust in the project itself, in its substantive, procedural, and relational aspects alike. 2) The movement constructed a diagnostic frame, diagnosing the problems that led to the mobilization as: development policy not consistent with community ways of life; the problem of injustice in the state's management of natural resources; the problem of unequal power structures in water resource management; and the problem of interests in implementing the Wang Hip project. That diagnostic frame gave rise to a prognostic frame, namely the proposal of other alternatives for water management, and ways forward for the struggle, by declaring a stance prohibiting entry to the area for surveying, building networks, and using bodies of knowledge to build bargaining power with the state. As for the frame for motivating participation in the movement, it motivated by employing rousing words, namely "No talking, no negotiating," together with raising the issue of family values, that this project would cause families to break apart. As for the conditions affecting the sustained strength and the success of the social movement, the main factors were found to be organizational strength, cognitive liberation, and political opportunity structure. Although the Wang Hip Watershed Forest Conservation Group had limited resources and a high level of grievance, it was nevertheless able to mobilize until it achieved success.

Keywords: Framing, Social Movement, Water Resource Management

Received: 16 June 2026

Revised: 13 August 2026

Accepted: 24 August 2026

บทนำ

โครงการวังหีบ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีหน่วยงานผู้รับผิดชอบ คือ กรมชลประทาน จุดเริ่มของโครงการวังหีบสืบเนื่องมาจากเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2533 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรสภาพภูมิประเทศบริเวณที่จะสร้างอ่างเก็บน้ำกะลุแป ตำบลเตราะบอน อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี พระองค์ได้พระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับงานชลประทานในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งได้ทรงรับสั่งให้กรมชลประทานพิจารณาวางแผนโครงการและก่อสร้างอ่างเก็บน้ำปิดกั้นคลองวังหีบ และอ่างเก็บน้ำสาขาด้วยที่บริเวณบ้านนาหลวงเสนและบ้านนาประดิษฐ์ ตลอดจนจนฝายทดน้ำต่าง ๆ ในเขตอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ตามที่ราษฎรได้กราบบังคมทูลขอพระราชทาน และกรมชลประทานได้มอบหมายให้กองวางแผนโครงการ (ปัจจุบัน คือ สำนักบริหารโครงการ) ดำเนินการศึกษาวางแผนโครงการต่อไป ซึ่งกรมชลประทานได้ว่าจ้างกลุ่มบริษัทจัดทำรายงานศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อมจำนวน 2 ครั้ง ครั้งแรกแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2552 แต่เมื่อส่งให้สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) ได้นำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของคณะกรรมการผู้ชำนาญการพิจารณาแล้วมีมติยังไม่เห็นชอบ โดยให้ปรับปรุงแก้ไข ต่อมาในปี พ.ศ. 2557 เมื่อกรมชลประทานได้ส่งรายงานชี้แจงครั้งที่ 1 คณะกรรมการผู้ชำนาญการฯ มีมติให้กรมชลประทานพิจารณาปรับปรุงรายงานให้เป็นปัจจุบัน เนื่องจากเห็นว่ารายงานดังกล่าวได้ศึกษาแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2552 ซึ่งคาดว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงในประเด็นต่าง ๆ อาทิ ด้านสังคมและการมีส่วนร่วม เพื่อศึกษาความต้องการโครงการและทัศนคติที่มีต่อโครงการในปัจจุบัน ทบทวนความจำเป็นและความเหมาะสมของโครงการ กรมชลประทานจึงต้องดำเนินการจ้างบริษัทที่ปรึกษาจัดทำรายงานฯ ฉบับที่ 2 ซึ่งแล้วเสร็จเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2557 จากนั้นกรมชลประทานได้เสนอรายงานชี้แจง ครั้งที่ 2 คณะกรรมการผู้ชำนาญการฯ ได้มีมติให้ปรับปรุงตามความเห็นอีกครั้ง และให้เสนอต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เพื่อให้ความเห็นประกอบการพิจารณาของคณะรัฐมนตรีต่อไป โดยคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติมีมติตามหนังสือที่ ทส (กवल) 1005/ว 7109 ลงวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2559 มีมติเห็นชอบตามความเห็นของคณะกรรมการผู้ชำนาญการ (กรมชลประทาน, 2559)

ในระหว่างที่กรมชลประทานได้พยายามดำเนินการขับเคลื่อนการก่อสร้างโครงการวังหีบมาอย่างต่อเนื่อง ช่วงเวลาก่อนที่คณะรัฐมนตรีจะอนุมัติโครงการ ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการวังหีบได้รวมตัวกันเดินทางเข้ากรุงเทพมหานครเพื่อยื่นหนังสือคัดค้านโครงการถึงนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2561 ที่ทำเนียบรัฐบาล พร้อมทั้งยื่นหนังสือให้กับนายเกษม บุญราช รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อขอให้ระงับโครงการวังหีบ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจากเห็นว่า

การดำเนินโครงการดังกล่าวส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนและสิ่งแวดล้อม และขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจ เนื่องจากใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ได้เปลี่ยนไปจากเดิมและไม่มีความคุ้มค่าทางด้านเศรษฐศาสตร์ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561 การต่อสู้คัดค้านของชาวบ้านในนาม “กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำวังหีบ” ได้เคลื่อนไหวมาอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลา 8 ปีนับถึงปี พ.ศ. 2569 ตั้งแต่ใช้วิธีการยื่นหนังสือผ่านหน่วยงานรัฐต่าง ๆ ทำกลางกระแสความไม่ปลอดภัยของตัวแทนชาวบ้านที่คัดค้าน ได้รับการข่มขู่ว่าหากกระแสข่าวเจียบไปแล้ว จะมีการนำตัวแกนนำที่ร่วมกันคัดค้านออกจากพื้นที่ (มติชนออนไลน์, 2561) เหตุการณ์สร้างความแตกร้างที่มากยิ่งขึ้นต่อแกนนำ กลุ่มชาวบ้านที่ออกมาเคลื่อนไหวคัดค้าน เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2561 มีการแจ้งความกล่าวหาว่าแกนนำได้ร่วมกันขุดบริเวณคอสะพานคลองวังหีบและเอาเหล็กมาขวางกั้นเพื่อปิดถนน ไม่ให้รถเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเขื่อนวังหีบผ่านเข้าไปได้ แต่แกนนำได้ให้การปฏิเสธเนื่องจากไม่มีความรู้เห็นกับการกระทำความผิดดังกล่าว ซึ่งพนักงานสอบสวนได้มีความเห็นสั่งฟ้องไปยังพนักงานอัยการจังหวัดทุ่งสง แต่ด้วยความช่วยเหลือจากทนายความเครือข่ายมูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชน จึงได้ทำหนังสือขอความเป็นธรรมต่อพนักงานอัยการจังหวัดทุ่งสงตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2562 ต่อมาพนักงานอัยการ จังหวัดทุ่งสงมีคำสั่งไม่ฟ้องตั้งแต่วันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2563 ในที่สุดวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2564 สถานีตำรวจภูธรทุ่งสงได้ส่งหนังสือแจ้งคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้องคดีต่อแกนนำต่อต้านโครงการ (มูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชน, 2564)

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น จึงมีความน่าสนใจในการศึกษาว่าขบวนการนี้มีการก่อตัวอย่างไร อะไรคือสาเหตุการเคลื่อนไหวของขบวนการต่อต้านโครงการวังหีบ ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านมีกระบวนการสร้างกรอบโครงความคิดที่หลอมรวมสมาชิกเข้ามาเคลื่อนไหวทางสังคมร่วมกันอย่างไร และอะไรคือเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการคงอยู่ที่ยั่งยืนและความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการวังหีบ จนส่งผลให้กรมชลประทานไม่สามารถดำเนินโครงการได้ตามแผนที่กำหนด นับตั้งแต่ได้รับอนุมัติโครงการจากคณะรัฐมนตรีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2561 จนถึง พ.ศ. 2569 แม้ว่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าวจะมีกระบวนการผลักดันโครงการมาโดยตลอด ซึ่งถือว่าเป็นผลสำเร็จจากการต่อสู้ของขบวนการการเคลื่อนไหวระดับหนึ่ง การศึกษานี้จึงมีความสำคัญในแง่ที่ช่วยเติมเต็มช่องว่างขององค์ความรู้ในการอธิบายการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในมิติเชิงความคิดที่เป็นกระบวนการสร้างกรอบโครงความคิดว่าอะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้กรอบโครงความคิดสามารถชักจูงและระดมคนให้เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวได้ นอกจากนี้ยังช่วยให้เข้าใจปัญหาของความขัดแย้งและการเคลื่อนไหวทางสังคมของพลเมืองแบบเข้มข้นในอันที่จะตอบโต้แนวนโยบายการพัฒนาโครงการของรัฐและการใช้อำนาจรัฐ โดยที่ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อยึดอำนาจรัฐแต่อย่างใด

แต่เป็นการทำหน้าที่ของกลุ่มพลังภาคประชาชนในอันที่จะนำไปสู่การช่วงชิงทรัพยากรและผลประโยชน์ในสิทธิชุมชนที่พึงมี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการก่อตัวของขบวนการและสาเหตุการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการวังหีบ
2. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างกรอบโครงความคิด และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการคงอยู่ที่เข้มแข็งและความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการวังหีบ

ขอบเขตของการวิจัย

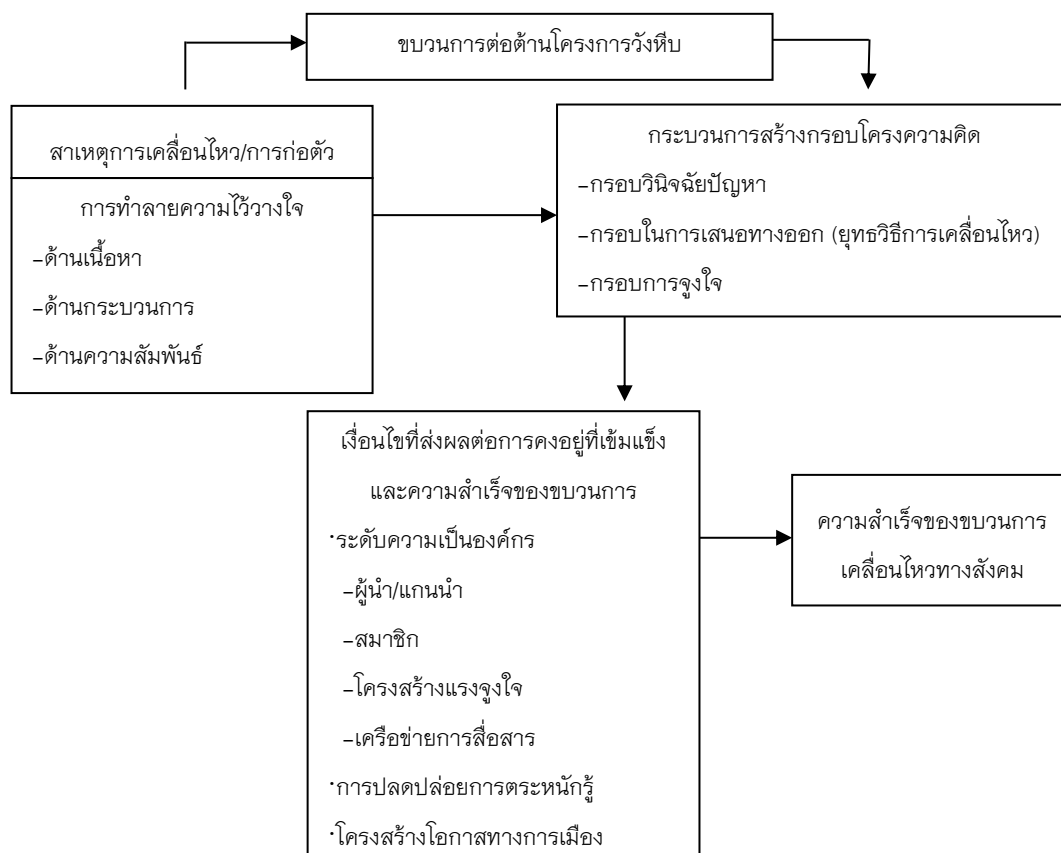
กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นกลุ่มที่เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการวังหีบ โดยกลุ่มที่ใช้ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีเกณฑ์เลือกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการวังหีบมากที่สุด โดยเก็บข้อมูลในช่วงปี พ.ศ. 2569 ในการวิจัยนี้มุ่งเน้นเก็บข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นหลัก ซึ่งมีจำนวนรวมทั้งหมด 18 คน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

- 1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่ชุมชน จำนวน 6 คน
- 2) กลุ่มแกนนำ กลุ่มเครือข่ายและกลุ่มปัจเจกบุคคลที่เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการวังหีบ จำนวน 9 คน
- 3) กลุ่มเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ จำนวน 3 คน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยพัฒนาสังเคราะห์จากแนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (McCarthy & Zald, 1977; ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552) แนวคิดการทำลายความไว้วางใจกับความขัดแย้งทางนโยบาย (Wolf & Van Dooren, 2021) แนวคิดกระบวนการสร้างกรอบโครงความคิด (Snow et al., 1986; Benford & Snow, 2000) และทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (McAdam, 1982)

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

เครื่องมือการวิจัย

ใช้แบบสัมภาษณ์ทั้งแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง เพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ที่ครอบคลุมในเรื่องที่เกี่ยวกับปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการวังหีบ และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

การรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้เก็บรวบรวมข้อมูล โดยเริ่มจาก 1) การสำรวจพื้นที่โดยรอบเพื่อให้เห็นบริบทชุมชน โดยเป็นการสำรวจทางกายภาพ จัดทำแผนที่อย่างคร่าว ๆ บริเวณน้ำตกหนานปลิว ซึ่งเป็นพื้นที่ก่อสร้างโครงการวังหีบ ทำให้เห็นสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน วิถีชีวิตของชุมชน 2) สัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มผู้คัดค้านโครงการ แกนนำกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำวังหีบ รวมทั้งกลุ่มผู้อาวุโส/ผู้นำชุมชน

ผู้วิจัยยังได้สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่กรมชลประทาน เมื่อพบว่าข้อมูลบางส่วนขาดไป ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายรายเดิมเพิ่มเติมในวันถัดมาหรือหาผู้รู้รายใหม่เพิ่มเติมอีกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องสมบูรณ์และชัดเจนที่สุด เมื่อสัมภาษณ์ซ้ำ ๆ หากไม่มีข้อมูลใหม่เพิ่มเติมแล้ว แสดงถึงการอิ่มตัวของข้อมูล จนได้รับข้อมูลเพียงพอที่จะสรุปผลตามวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะขอความยินยอมในการให้ข้อมูลก่อนทุกครั้ง โดยไม่เปิดเผยชื่อเพื่อเป็นการปกปิดตัวตน ขึ้นอยู่กับความสมัครใจของผู้ให้ข้อมูลเป็นสำคัญ

ส่วนในการตรวจสอบข้อมูลจะใช้การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล โดยการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ได้นั้นถูกต้องหรือไม่ ซึ่งในการเก็บข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ ผู้วิจัยจะค้นหาแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน เท่าที่เกิดขึ้นภายใต้เหตุการณ์ที่วิเคราะห์ เพื่อที่ผู้วิจัยสามารถใช้วิธีการศึกษาเดียวกัน เพื่อนำไปสู่ความได้เปรียบเชิงทฤษฎีสูงสุด รวมทั้งการตรวจสอบสามเส้าภายในวิธีศึกษา โดยแต่ละวิธีการศึกษามีหลายกลยุทธ์ เพื่อตรวจสอบข้อมูล และการตรวจสอบสามเส้าระหว่างวิธีการศึกษา เป็นการวิจัยที่รวมเอาหลายวิธีการศึกษามาใช้ในการตรวจสอบ โดยในที่นี้ใช้ทั้งข้อมูลจากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การศึกษาจากเอกสาร และหลักฐานทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล

1) วิเคราะห์การก่อตัวของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการวังหีบและสาเหตุการเคลื่อนไหว ตั้งแต่ริเริ่มโครงการ เพื่อที่จะเข้าใจสาเหตุของการเคลื่อนไหวคัดค้านว่ามีสาเหตุมาจากอะไร มีบุคคล กลุ่มใด ฝ่ายใดที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ดังกล่าว

2) วิเคราะห์กระบวนการสร้างกรอบโครงความคิดของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการวังหีบ โดยวิเคราะห์ว่าอะไรเป็นปัจจัยที่ทำให้กรอบโครงความคิดสามารถชักจูง ระดมคนให้เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวได้ รวมทั้งวิเคราะห์เงื่อนไขที่ส่งผลต่อการคงอยู่ที่เข้มแข็งและความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการวังหีบ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ตรรกะแบบอุปนัย (Inductive Method) เป็นพื้นฐาน โดยการใช้ข้อมูลนำมาจำแนก แยกแยะ เปรียบเทียบ และเชื่อมโยงตรรกะเพื่อสรุป รวมกับการใช้การตีความเพื่ออธิบายข้อมูล

ผลการวิจัย

1. การก่อตัวของขบวนการและสาเหตุการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการวังหีบ

1.1 ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการวังหีบในนาม “กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำวังหีบ” ก่อตัวขึ้นเนื่องจากโครงการนี้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและการทำมาหากินของชาวบ้าน การรวมกลุ่มในช่วงแรกมีแกนนำจำนวน 5-6 คน ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านผู้สูงวัยอายุเกิน 60 ปีขึ้นไป ซึ่งมีความหวงแหนพื้นที่ป่าเป็นอย่างมากและต้องการสืบทอดผืนดินนี้ส่งต่อไปยังรุ่นลูกหลาน แกนนำทั้งหมด

เป็นผู้ที่ร่วมอุดมการณ์เดียวกัน และเป็นครัวเรือนแรก ๆ ที่สืบทอดจากบรรพบุรุษในการมาตั้งรกรากอยู่ที่คลองวังหีบ ขณะเดียวกันการเคลื่อนไหวของกลุ่มจะอาศัยความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชุมชนที่มีความเดือดร้อนเหมือน ๆ กันจากผลกระทบโครงการวังหีบ

1.2 สาเหตุการเคลื่อนไหวของขบวนการต่อต้านโครงการวังหีบ เกิดจากการที่หน่วยงานรัฐทำลายความไว้วางใจของชาวบ้านที่มีต่อตัวโครงการในด้านต่าง ๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 มิติ ได้แก่

1.2.1 การทำลายความไว้วางใจในโครงการด้านเนื้อหา เกิดจากชาวบ้านไม่เห็นด้วยกับข้อเท็จจริง (Facts) ในเนื้อหาสาระของโครงการที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำได้จริงและไม่เห็นถึงความจำเป็นในการสร้างอ่างเก็บน้ำ เนื่องจากมีทางเลือกในการบริหารจัดการน้ำรูปแบบอื่น ๆ ที่ไม่ต้องทำลายป่าต้นน้ำ ซึ่งโครงการนี้จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงและเป็นวงกว้างจากการก่อสร้าง จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่เคลื่อนไหวคัดค้านเห็นว่า “ไม่มีความจำเป็นที่จะดำเนินโครงการวังหีบ เนื่องจากพื้นที่ลุ่มน้ำวังหีบมีการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กและมีฝายอยู่แล้วหลายแห่ง ซึ่งไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มศักยภาพ” (ลุ่มยุทธ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 13 กุมภาพันธ์ 2569)

1.2.2 การทำลายความไว้วางใจในโครงการด้านกระบวนการ เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐเป็นเพียงการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูล เพื่อนำไปสู่การก่อสร้างโครงการวังหีบ ไม่มีการนำเสนอทางเลือกการบริหารจัดการน้ำด้วยวิธีอื่นใด รวมทั้งประเด็นความขัดแย้งของผู้ไม่เห็นด้วยกับการก่อสร้างโครงการไม่ได้ถูกหยิบยกเข้าสู่การพิจารณาอย่างจริงจัง จึงไม่นำไปสู่การแก้ปัญหาในพื้นที่ กรมชลประทานไม่ได้มีการชี้แจงข้อมูลและรายละเอียดเกี่ยวกับผลกระทบและมาตรการแก้ไขปัญหาจากผลกระทบให้ชาวบ้านเข้าใจก่อน จึงไม่ถือว่าเป็นการจัดรับฟังความคิดเห็นของประชาชนตามเจตนารมณ์ที่แท้จริง ไม่ใช้กระบวนการที่ชาวบ้านจะรับรู้ข้อมูลที่เป็นจริงและโต้แย้งได้ จึงไม่เกิดความเป็นธรรมในกระบวนการมีส่วนร่วมนี้

1.2.3 การทำลายความไว้วางใจในโครงการด้านความสัมพันธ์ จากการศึกษาพบว่า ประการแรก มีความพยายามใช้วิธีที่รุนแรงในการหาทางออกจากความขัดแย้งแต่กลับเพิ่มความไม่ไว้วางใจมากขึ้น โดยมีการข่มขู่ทำร้ายแกนนำที่คัดค้านโครงการ การติดต่อเพื่อ “ซื้อตัว” แกนนำโดยเสนอจำนวนเงินแลกกับการหยุดคัดค้านโครงการ และมีการใช้กลยุทธ์ในการเร่งรีบเข้ามาดำเนินการโครงการในพื้นที่ โดยไม่ผ่านขั้นตอนการชี้แจงให้ชาวบ้านกลุ่มที่คัดค้านเข้าใจก่อน ยิ่งทำให้เกิดความหวาดระแวงต่อกันระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่รัฐ ประการที่สอง ความไว้วางใจในความสัมพันธ์ที่ลดลงเรื่อย ๆ ระหว่างฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายคัดค้านโครงการ สืบเนื่องจากการใช้อำนาจของหน่วยงานรัฐที่ไม่เท่าเทียมกัน ในที่นี้ คือ กรมชลประทานมีการพยายามใช้อำนาจหน้าที่เพื่อให้ได้มาซึ่งการควบคุมทรัพยากรและกระบวนการในการดำเนินโครงการ และพยายามแย่งชิงอำนาจระหว่างหน่วยงานรัฐด้วยกัน เห็นได้จากกรมชลประทาน

ร่วมกับกระทรวงมหาดไทยในการเดินหน้าโครงการก่อสร้างเขื่อนวังหีบ ซึ่งขัดแย้งกับข้อสรุปของคณะทำงานบริหารจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่อำเภอทุ่งสงและลุ่มน้ำวังหีบที่ให้ชะลอโครงการออกไปก่อน ประการที่สาม การให้คุณค่าในการสนับสนุนให้เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของหน่วยงานรัฐ มีผลทำให้ชาวบ้านบางส่วนที่คัดค้านโครงการไม่กล้าที่จะออกมาแสดงตัวคัดค้านอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความขัดแย้งซ่อนตัวอยู่ภายใน

2. กระบวนการสร้างกรอบโครงความคิด และเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการคงอยู่ ที่เข้มแข็งและความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการวังหีบ

2.1 กระบวนการสร้างกรอบโครงความคิดของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการวังหีบ มีดังนี้

2.1.1 การสร้างกรอบในการวินิจฉัยปัญหา (Diagnostic Framing)

1) ปัญหานโยบายการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน

ขบวนการได้วินิจฉัยปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นจากโครงการวังหีบว่ามีสาเหตุจากนโยบายการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน จากการศึกษา พบว่ารัฐได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศ โดยกำหนดให้พื้นที่ทุ่งสงเป็นเมืองที่ต้องป้องกันไม่ให้เกิดอุทกภัย และแก้ไขการขาดแคลนน้ำในพื้นที่ปลายน้ำ จึงต้องการสร้างอ่างเก็บน้ำซึ่งไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนวังหีบที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติจากป่า ทำให้เกิดความเดือดร้อนจากการไม่มีที่ทำกินและแหล่งรายได้จากป่า เช่น สะตอ น้ำผึ้ง เป็นต้น

2) ปัญหาความไม่เป็นธรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐ

ความไม่เป็นธรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐ ขบวนการได้ให้ความหมายของความไม่เป็นธรรมผ่านการตีความปัญหากฎหมายระดับพระราชบัญญัติที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 เมื่อพิจารณากฎหมายระดับพระราชบัญญัติที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากการศึกษา พบว่า การกำหนดให้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติต้องได้รับอนุญาตจากหน่วยงานของรัฐ ซึ่งกฎหมายดังกล่าวไม่มีเนื้อหารับรองสิทธิชุมชนในการจัดการ และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามรัฐธรรมนูญ ชาวบ้านจึงไม่สามารถเข้าถึงสิทธิชุมชนที่รับรองได้เท่าที่ควร จนก่อให้เกิดความขัดแย้งในเรื่องสภาพบังคับใช้ระหว่างหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งชุมชนวังหีบที่ได้รับผลกระทบมองว่ามีความไม่เป็นธรรมที่พวกเขาจะต้องสูญเสียพื้นที่ป่าต้นน้ำที่พวกเขาผูกพันและใช้วิถีชีวิตอยู่กับผืนป่ามาอย่างยาวนาน

3) ปัญหาโครงสร้างอำนาจการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่ไม่เท่าเทียมกัน

เมื่อพิจารณาในด้านโครงสร้างการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำจะเห็นว่าการชลประทานมีอำนาจหน้าที่และมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำในโครงการ

ขบวนการวิวินิจฉัยปัญหาการใช้อำนาจของกรมชลประทานว่ามีการพยายามใช้อำนาจหน้าที่เพื่อให้ได้มาซึ่งการควบคุมทรัพยากรและกระบวนการในการดำเนินโครงการ เพื่อเร่งดำเนินการขับเคลื่อนโครงการวังหีบ ทั้งที่ยังไม่ได้ข้อยุติจากชาวบ้านที่คัดค้านโครงการ

4) ปัญหาเรื่องผลประโยชน์ในการดำเนินโครงการวังหีบ

ขบวนการได้ให้ความหมายปัญหาเรื่องผลประโยชน์ที่ภาครัฐกล่าวอ้างเสมอว่า การดำเนินโครงการวังหีบเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวมในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำ ในขณะที่ชุมชนมีการมองที่สวนทางกับรัฐ กล่าวคือ ชุมชนมองว่าพวกเขาดำรงชีวิตอยู่ได้ในปัจจุบันเพราะทรัพยากรที่เป็นรากฐานของการดำเนินชีวิต ในเมื่อกรมชลประทานต้องการพื้นที่ในการสร้างอ่างเก็บน้ำ ชาวบ้านจึงไม่เห็นด้วยเพราะสามารถแก้ไขปัญหาโดยใช้ทางเลือกอื่นได้ เช่น การทำฝาย แต่กลับปรากฏว่ากรมชลประทานยังคงดำเนินโครงการต่อโดยไม่มีการทบทวนความจำเป็นและความเหมาะสมให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ในปัจจุบัน ขบวนการยังวิวินิจฉัยปัญหาต่อ โดยพบว่าผลประโยชน์เกิดขึ้นจากกระบวนการก่อสร้างโครงการวังหีบจากการที่กรมชลประทานต้องจ่ายค่าชดเชยและค่าทดแทนแก่ผู้ที่ปลูกไม้ผลในเขตป่าสงวนแห่งชาติ โดยฝ่ายสนับสนุนโครงการ คือ ผู้ที่จะต้องได้รับค่าทดแทนนี้ รวมทั้งผลประโยชน์จากทรัพยากรในป่าซึ่งมีมูลค่ามหาศาล เช่น ไม้ขนาดใหญ่ หนาดิน เป็นต้น

2.1.2 การสร้างกรอบในการเสนอทางออก (Prognostic Framing)

1) การนำเสนอทางเลือกในการบริหารจัดการน้ำที่ไม่ใช่การสร้างอ่างเก็บน้ำ

ขบวนการนำเสนอว่าการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ไม่มีความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจ เนื่องจากการผันน้ำข้ามลุ่มน้ำเพื่อการผลิตน้ำประปาของการประปาสวนภูมิภาค คลองวังหีบเป็นลุ่มน้ำที่อยู่ไกลจากเทศบาลทุ่งสง ซึ่งต้องลงทุนสูงในการต่อท่อน้ำเป็นระยะทางไกล การทำลายต้นน้ำลำธารเพื่อใช้พื้นที่ในการสร้างอ่างเก็บน้ำ จึงเป็นการลงทุนที่สิ้นเปลือง ซึ่งขบวนการชี้แจงว่าชาวบ้านไม่ได้ปฏิเสธในการร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ เพียงแต่ต้องเป็นการบริหารจัดการน้ำในทางเลือกอื่นที่ชาวบ้านยอมรับได้ โดยพัฒนาแหล่งน้ำที่มีอยู่เดิมจำนวน 11 แห่ง ขบวนการจึงเสนอกรอบทางออกของปัญหาให้กรมชลประทานปรับปรุงซ่อมแซมโครงสร้างที่มีอยู่แล้วให้ใช้งานได้

2) ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวต่อสู้ในเชิงพื้นที่: ประกาศจุดยืน “ไม่เอาเขื่อน” “ห้ามเข้าพื้นที่เพื่อสำรวจ”

การสร้างกรอบโครงความคิดได้กลับที่ยึดมั่นในจุดยืนของขบวนการ ในที่นี้เป็นการแสดงอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของขบวนการกลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำวังหีบ คือ การประกาศจุดยืนที่ชัดเจนในการ “ไม่เอาเขื่อน” และ “ไม่ให้เจ้าหน้าที่รัฐเข้าสำรวจพื้นที่” โดยริมถนนตลอดสองข้างทางจะสังเกตเห็นป้ายผ้าที่เขียนข้อความต่าง ๆ ได้แก่ “บ้านนี้ไม่เอาเขื่อนวังหีบ” “ห้ามกรมชล...เข้าพื้นที่

ทำข้อมูลใด ๆ ทั้งสิ้น” “หยุดเชื่อมวังหีบ” ข้อความต่าง ๆ เหล่านี้เป็นการย้าชัดถึงจุดยืนของขบวนการที่แสดงออกว่าไม่ต้องการสร้างเชื่อมวังหีบ การยึดพื้นที่ไม่ให้หน่วยงานเข้าสำรวจพื้นที่ จึงเป็นอีกยุทธวิธีที่สำคัญในการต่อสู้คัดค้านโครงการ

3) การสร้างพื้นที่สื่อสังคมเพื่อนำเสนอข้อเท็จจริงและการสร้างเครือข่าย

วิธีการเคลื่อนไหวมุ่งเน้นที่การระดมมวลชนและกิจกรรมเชิงสาธารณะในพื้นที่สื่อ โดยขบวนการได้มีการจัดตั้งเพจ “ปกป้องวังหีบ” ทางเฟซบุ๊ก เพื่อช่วงชิงการนำเสนอข้อเท็จจริงเพื่อใช้ในการนำเสนอข้อมูลคัดค้านโครงการพัฒนาของรัฐที่สร้างผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่น ชาวบ้านเกิดคำถามขึ้นว่า “ทำไมพวกเขาต้องเป็นผู้เสียสละเพื่อคนในเมืองทุ่งสง” ขบวนการจึงพยายามนำเสนอข้อเท็จจริงที่เป็นความเดือดร้อนผ่านการสร้างพื้นที่สาธารณะเพื่อได้กลับข้อมูลจากกรมชลประทานที่พยายามเสนอข้อมูลถึงข้อดีที่ช่วยแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำ และแก้ปัญหาน้ำท่วมเมืองทุ่งสง นอกจากนี้ขบวนการยังมีการระดมพลังของสมาชิกผู้ที่มีความเดือดร้อนในปัญหาเหมือน ๆ กัน เพื่อขยายขอบเขตผู้ให้การสนับสนุนขบวนการ ได้แก่ เครือข่ายเพื่อนวังหีบ เพื่อสิ่งแวดล้อม กลุ่มรักษ์โตนสะตอ เครือข่ายรักษ์บ้านเกิดทุ่งสง นครศรีธรรมราช เครือข่ายปกป้องดิน น้ำ ป่านนครศรีธรรมราช-พัทลุง

4) ยุทธวิธีการใช้ชุดความรู้เพื่อสร้างอำนาจการต่อรองกับภาครัฐ

ขบวนการได้อาศัยชุดความรู้ที่ได้จากการศึกษาของคณะทำงานการบริหารจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่อำเภอทุ่งสงและลุ่มน้ำวังหีบ ที่แตกต่างไปจากข้อมูลรายงานศึกษาจากกรมชลประทาน เป็นการให้คำอธิบายว่าทำไมข้อเสนอของตนจึงมีความเป็นไปได้ และแก้ไขปัญหาได้ดีกว่าข้อเสนอของฝ่ายตรงข้าม จึงทำให้ขบวนการสามารถนำข้อมูลชุดนี้ใช้เป็นข้อเท็จจริงในการตอบโต้และนำเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสามารถอธิบายข้อมูลนี้ได้อย่างถูกต้องตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

2.1.3 การสร้างกรอบการจูงใจ (Motivational Framing)

ขบวนการสร้างกรอบโครงความคิดในการจูงใจปัจเจกบุคคลภายนอกให้เข้ามาร่วมกับขบวนการ คำอธิบายและเหตุผลที่ทำให้คนต้องเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเห็นได้จากป้ายที่มีข้อความปลุกกระดม สโลแกนที่ใช้ในการเคลื่อนไหว ถ้อยคำที่ใช้ต้องสั้น กระชับ ขบวนการจูงใจสมาชิก โดยใช้คำว่า “เชื่อม” แทน “อ่างเก็บน้ำ” เพื่อให้ชาวบ้านเข้าใจได้ง่าย และเป็นคำที่สั้นกระชับ ชาวบ้านทุกคนที่ออกมาปกป้องคัดค้านการสร้างเชื่อมวังหีบเป็นการออกมาปกป้องตามสิทธิอันชอบธรรมแห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นการจูงใจให้สมาชิกที่มาเข้าร่วมขบวนการคัดค้านเห็นว่าเป็นการกระทำที่ไม่ผิดกฎหมาย เพื่อลดความหวาดกลัวว่าจะเป็นปรปักษ์กับภาครัฐ และเน้นย้ำถึงจุดยืนที่ชัดเจนว่าขบวนการจะไม่เอาเชื่อมวังหีบโดยเด็ดขาด “ไม่คุย ไม่เจรจา”

2.2 เงื่อนไขที่ส่งผลต่อการคงอยู่ที่เข้มแข็งและความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการวังหีบ: กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำวังหีบ สรุปดังนี้

2.2.1 ระดับความเป็นองค์กรมีความเข้มแข็งและมีความพร้อมในการเคลื่อนไหวต่อสู้ พบว่า 1) ผู้นำ/แกนนำมีบทบาทสำคัญในการจัดตั้งการเคลื่อนไหว และเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะของการตัดสินใจใช้ยุทธวิธีเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม แกนนำเป็นวัยสูงอายุ อายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 5-6 คน เมื่อเกิดสถานการณ์เร่งด่วน แกนนำในกลุ่มทุกคนสามารถเป็นผู้นำได้เสมอ ผลัดกันเจรจาตามบริบทของสถานการณ์ ซึ่งถือเป็นจุดแข็งของขบวนการ อำนาจการตัดสินใจของขบวนการไม่ได้ตกอยู่ที่คนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ ความไว้วางใจในแกนนำจึงเป็นเงื่อนไขที่สำคัญอย่างมากในการเคลื่อนไหว รวมทั้งจำเป็นต้องมีการสื่อสารระหว่างกันให้มาก 2) สมาชิกพบว่า สมาชิกมีความพร้อม ความยึดมั่นผูกพัน มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและความเป็นเอกภาพร่วมกัน ซึ่งเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอันเป็นผลจากการที่สมาชิกชุมชนวังหีบทุกคนมีความหวงแหนในพื้นที่ของตน เห็นได้จากการรวมตัวคัดค้านได้ทันทีที่เมื่อมีเจ้าหน้าที่เข้าพื้นที่ 3) โครงสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกมีความเป็นเอกภาพร่วมกันพบว่า กลุ่มสามารถช่วยแก้ปัญหาให้สมาชิกที่ได้รับประโยชน์โดยไม่ต้องจ่าย (Free Rider) ซึ่งอาจไม่ใช่ผลประโยชน์ในรูปตัวเงิน แต่เป็นผลประโยชน์ด้านสถานะทางสังคม จากการเข้าร่วมในบทบาทของการรวมกลุ่ม เช่น การช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน รวมทั้งผลประโยชน์ร่วมที่เป็นเป้าหมายเชิงอุดมการณ์ของกลุ่มในการรักษาและหวงแหนทรัพยากรป่าในถิ่นเกิด และ 4) เครือข่ายการสื่อสาร ประกอบด้วยเครือข่ายปัจเจกบุคคล พบว่ามีการเชื่อมโยงผ่านสายสัมพันธ์ส่วนตัวในความเป็นเครือญาติ ในพื้นที่ที่ประสบปัญหาาร่วมกัน ส่งผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมขบวนการและเครือข่ายองค์กร เป็นการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายพันธมิตรอื่น ๆ ผ่านเพจ “ปกป้องวังหีบ”

2.2.2 การปลดปล่อยการตระหนักรู้ พบว่า กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำวังหีบสร้างการตระหนักรู้ให้กับสมาชิกในเรื่องเป้าหมายของการเคลื่อนไหวที่มีความชัดเจนว่าจะต้องคัดค้านโครงการวังหีบ มิให้ฝ่ายรัฐเข้ามากำหนดโครงการที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตโดยปราศจากการมีส่วนร่วมของประชาชน การรวมตัวของสมาชิกเป็นกระบวนการเรียนรู้จากภายในที่ค่อย ๆ สั่งสมมาจากประสบการณ์การต่อสู้ในอดีตของคนรุ่นก่อนที่ปกป้องผืนป่ามาอย่างยาวนานในพื้นที่ สมาชิกรับรู้ถึงความสามารถที่พวกเขามี เพื่อใช้ในการเปลี่ยนแปลงความไม่ชอบธรรมที่ดำรงอยู่

2.2.3 โครงสร้างโอกาสทางการเมือง พบว่า สภาวะไร้เสถียรภาพทางการเมืองมีผลทำให้ความเข้มแข็งของกลุ่มคนนอกวงขอบระบบการเมืองปกติเพิ่มมากขึ้น โดยมีความขัดแย้งภายในพรรคแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลและพรรคร่วมรัฐบาลในช่วงปีพ.ศ. 2562 จึงทำให้เกิดความขัดแย้งภายในชนชั้นนำทางการเมืองที่แบ่งเป็นฝักเป็นฝ่าย สภาพการเมืองที่ขาดเสถียรภาพเช่นนี้ กลายเป็นโอกาสทางการเมืองที่เปิดออกส่งผลให้เกิดการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม

ที่ผู้ท้าทายได้ฉวยโอกาสนี้ในการเข้าถึงการเจรจากับผู้มีอำนาจได้ ซึ่งได้สร้างผลสะท้อนไปยังการสร้างพื้นที่ข่าวในสังคมสาธารณะและการประกาศจุดยืนของขบวนการต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขบวนการสามารถนำเสนอกรอบความคิดที่ชัดเจนในการเคลื่อนไหว เพื่อทำลายกรอบความคิดของฝ่ายตรงข้าม จนส่งผลให้กรมชลประทานไม่สามารถดำเนินการโครงการวังหีบได้ตามแผนที่กำหนด (พ.ศ. 2562–2566) ซึ่งถือเป็นผลสำเร็จจากการต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหว

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษากรอบความคิดและการเคลื่อนไหวของขบวนการต่อต้านโครงการวังหีบ จังหวัดนครศรีธรรมราช พบประเด็นสำคัญที่ว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ภาครัฐปฏิบัติต่อชาวบ้านในพื้นที่วังหีบ สืบเนื่องจากการใช้อำนาจของหน่วยงานรัฐที่ไม่เท่าเทียมกัน ในที่นี้ คือ กรมชลประทานมีการพยายามใช้อำนาจหน้าที่เพื่อให้ได้มาซึ่งการควบคุมทรัพยากรและกระบวนการในการดำเนินโครงการ จนนำไปสู่การทำลายความไว้วางใจในโครงการ ซึ่งถือเป็นความซับซ้อนเชิงอำนาจในการควบคุมและสร้างวาทกรรมของฝ่ายตนที่มีอำนาจมากกว่า เพื่อให้เกิดความชอบธรรม (Blalock, 1989) แนวทางปฏิบัติของรัฐจึงยังคงใช้กระบวนการแบบเดิมของผู้มีอำนาจที่ตัดสินใจแล้วก็รวบรัดเร่งรัดพัฒนาโดยหวังว่าจะทำให้ทุกอย่างเรียบร้อยโดยเร็วในการดำเนินโครงการ (นิธิตาสิริพงศ์ทักษิณ, 2566) กลุ่มชาวบ้านผู้คัดค้านจึงไม่ยอมรับอำนาจรัฐที่เข้ามาดำเนินโครงการโดยไม่ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชน จึงรวมตัวเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในนาม “กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำวังหีบ” เพื่อคัดค้านโครงการวังหีบ ซึ่งสอดคล้องกับงานของนพพล แก่งจำปา และ ธิดิญา เหล่าอัน (2561) ที่พบว่า ขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านต้องเผชิญกับอำนาจรัฐที่มีกลไกในการเข้าถึงทรัพยากรที่มากกว่า ส่งผลให้ชาวบ้านรวมตัวกันเคลื่อนไหวต่อต้านและพยายามจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นตามแนวทางของตน

ในการทำความเข้าใจขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม จึงไม่มองเพียงผลลัพธ์ของโครงสร้างทางสังคมเท่านั้น แต่ให้มองไปที่การกระทำของบุคคลในมิติด้านประวัติศาสตร์ด้วย (McDonald, 2006) กล่าวคือ ตัวอย่างที่ชัดเจนในประสบการณ์การต่อสู้ในยุทธวิธีการเคลื่อนไหวในพื้นที่ที่เรียนรู้จากอดีต คือ การปิดกั้นสะพานเพื่อขวางกั้นเจ้าหน้าที่ไม่ให้เข้าพื้นที่ ซึ่งสะท้อนว่าบริเวณสะพานเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญของชุมชนวังหีบ เนื่องจากเป็นทางเข้าออกเพียงทางเดียว ถ้าหากชาวบ้านยึดกุมยุทธศาสตร์ตรงนี้ได้ก็จะทำให้เจ้าหน้าที่รัฐไม่สามารถเข้าไปดำเนินการได้

เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบของการจัดระเบียบกรอบความคิด (Types of Frame Alignment process) ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงการตีความของปัจเจกบุคคลกับขบวนการ (Snow et al., 1986) จากการศึกษาพบว่า รูปแบบการจัดระเบียบความคิดของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการวังหีบจัดเป็นรูปแบบ “การสร้างกรอบความคิดให้ชัดเจน” (Frame Amplification) ซึ่งเป็นการทำให้

กรอบโครงความคิดเกี่ยวกับปัญหาและสถานการณ์ที่ดำรงอยู่เดิมมีความชัดเจนมากขึ้น ซึ่งมีสองรูปแบบ ได้แก่ 1) กรอบโครงความคิดด้านค่านิยม (Value Amplification) ขบวนการได้ชูค่านิยมเกี่ยวกับครอบครัว โดยให้เหตุผลว่าการย้ายถิ่นที่อยู่จะทำให้ครอบครัวต้องแยกจากกัน เพราะการประกอบอาชีพจะต้องเปลี่ยนแปลงไป การไปหาพื้นที่ในการสร้างที่อยู่อาศัยใหม่นั้นไม่่ง่ายที่จะกลับมาประกอบอาชีพเดิมได้ อาจต้องแยกกันไปทำมาหากินไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ ลูกหลาน ซึ่งเป็นภัยคุกคามต่อครอบครัวที่ต้องระหกระเหินไปต่างถิ่น 2) กรอบโครงความคิดด้านความเชื่อ (Belief Amplification) เป็นการเปลี่ยนแปลงความเชื่อของปัจเจกบุคคลให้สอดคล้องกับเป้าหมายของขบวนการ กล่าวคือการสร้างความเชื่อว่าเป็นภาระหน้าที่ที่ถูกต้องในการลุกขึ้นมาต่อสู้ ขบวนการต้องชักจูงเชื่อมโยงความเชื่อของคนในชุมชนว่าพวกเราต้องปกป้องชุมชนของตน

ด้วยเหตุนี้ กระบวนการสร้างกรอบโครงความคิดจึงมีหน้าที่ในการเข้าไปมีอิทธิพลต่อการสร้างจิตสำนึก และการตระหนักรู้ถึงปัญหาของสมาชิกผู้ร่วมขบวนการ เพื่อระดมผู้คนให้เข้ามามีส่วนร่วมและสนับสนุนการเคลื่อนไหวของขบวนการ (Benford & Snow, 2000) โดยเฉพาะการสร้างคำอธิบายและเหตุผลที่จูงใจและสร้างผลสะท้อนกลับมายังสมาชิกผู้ที่เข้าร่วมได้ โดยต้องทำให้เขาเห็นถึงประโยชน์หรือผลที่จะได้รับจากการเข้าร่วมขบวนการคัดค้านโครงการรังหีบว่าเป็นการกระทำรวมหมู่เพื่อปกป้องวิถีชีวิตของพวกเขาไม่ให้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ในการเริ่มต้นโครงการ ควรสร้างพื้นที่ให้ทุก ๆ ฝ่ายสามารถเข้ามาร่วมถกแถลงโดยปราศจากการชี้นำและการควบคุมโดยอำนาจรัฐ เจ้าหน้าที่รัฐควรให้ข้อมูลกับชาวบ้านในพื้นที่โครงการโดยตรงและรับฟังความคิดเห็นในความเห็นต่างของชาวบ้าน ไม่ใช่หลบเลี่ยงไปจัดการประชุมรับฟังความคิดเห็นนอกพื้นที่ ซึ่งไม่เกิดประโยชน์ และทำให้ชาวบ้านมองว่าจูงใจไม่ทำให้ชาวบ้านที่คัดค้านเข้าร่วมประชุมเพื่อให้สามารถผ่านขั้นตอนนี้จนนำไปสู่การดำเนินการโครงการ

2. ในการสร้างกรอบโครงความคิดของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ขบวนการควรหาข้อมูลที่เป็นจำเป็นสำหรับการสร้างความน่าเชื่อถือให้กับกรอบแนวคิดในการชักจูงสมาชิกให้เข้าร่วมการเคลื่อนไหวและเพื่อใช้เป็นกรอบในการตอบโต้ฝ่ายตรงข้ามได้อย่างทรงพลัง ด้วยการแสวงหาพันธมิตรจากนักวิชาการที่ไม่ได้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการ ซึ่งจะเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่สำคัญที่ช่วยให้ขบวนการเคลื่อนไหวสามารถบรรลุผลสำเร็จได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษากรอบโครงสร้างความคิดของขบวนการเคลื่อนไหวต่อต้านที่มีการปรับเปลี่ยนกรอบโครงสร้างความคิดในช่วงเวลาของการต่อสู้ เมื่อกรอบที่ใช้ไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างความสะท้อนต่อสังคมหรือขัดแย้งกับการตีความของคนทั่วไป และมีความพยายามสร้างกรอบคิดขึ้นใหม่
2. ควรมีการศึกษาแนวทางการสร้างการปลดปล่อยการตระหนักรู้ของสมาชิก ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างมากในการสร้างความเชื่อมั่นผูกพันของสมาชิกต่อการเคลื่อนไหว รวมทั้งศึกษาปัจจัยหรือแรงจูงใจที่ทำให้สมาชิกในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมยังคงความต่อเนื่องในการเข้าร่วมการเคลื่อนไหวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

เอกสารอ้างอิง

- กรมชลประทาน. (2559). *โครงการศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อม โครงการวังหีบ จังหวัดนครศรีธรรมราช*. บริษัทซิเมนต์ไฮโดร คอนกรีตแถมที่ จำกัด และบริษัท ศรีเอทีพี เทคโนโลยี จำกัด.
- นพพล แก่งจำปา และธิดิญา เหล่าอัน. (2561). การเมืองภาคประชาชน: กรณีศึกษาการเคลื่อนไหวต่อต้านเหมืองแร่ทองคำของชาวบ้าน “กลุ่มรักษ์บ้านเกิด” ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*, 13(43), 86–97.
- นิธิตา สิริพงศ์ทักษิณ. (2566). *ความขัดแย้งในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ: กรณีศึกษาโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านเหมืองตะกั่ว จังหวัดพัทลุง* [รายงานวิจัย]. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2552). *กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎีขบวนการทางสังคม*. มูลนิธิไฮนริค เบิลล์ สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.
- มติชนออนไลน์. (2561, 28 กุมภาพันธ์). *แกนนำด้านเขื่อนวังหีบ ถูกขู่อุ้มเหตุ กลุ่มอิทธิพลหัวนเสียดผลประโยชน์*. https://www.matichon.co.th/local/news_858699
- มูลนิธิศูนย์ข้อมูลชุมชน. (2564, 20 พฤษภาคม). *พนักงานอัยการมีคำสั่งเด็ดขาดไม่ฟ้อง*. https://www.facebook.com/CommunityresourcecentreThailand/posts/4005199899594729?ref=embed_post
- Benford, R. D. & Snow, D. A. (2000). Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment. *Annual review of sociology*, 26(1), 611–639.
- Blalock, H. M. (1989). *Power and Conflict: Toward a General Theory*. Sage Publications.
- McAdam, D. (1982). *Political Process and the Development of Black Insurgency 1930–1970*. University of Chicago Press.

- McCarthy, J. D. & Zald, M. N. (1977). Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory. *American Journal of Sociology*, 82(6), 1212–1241.
- McDonald, K. (2006). *Global Movements: Action and Culture*. Wiley–Blackwell.
- Snow, D. A., Rochford, E. B., Jr, Worden, S. K. & Benford, R. D. (1986). Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation. *American Sociological Review*, 51(4), 464–481.
- Wolf, E. A. & Van Dooren, W. (2021). Fatal Remedies, How dealing with Policy Conflict can Backfire in a Context of Trust–erosion. *Governance*, 34(4), 1097–1114.